

VÉGEL LÁSZLÓ

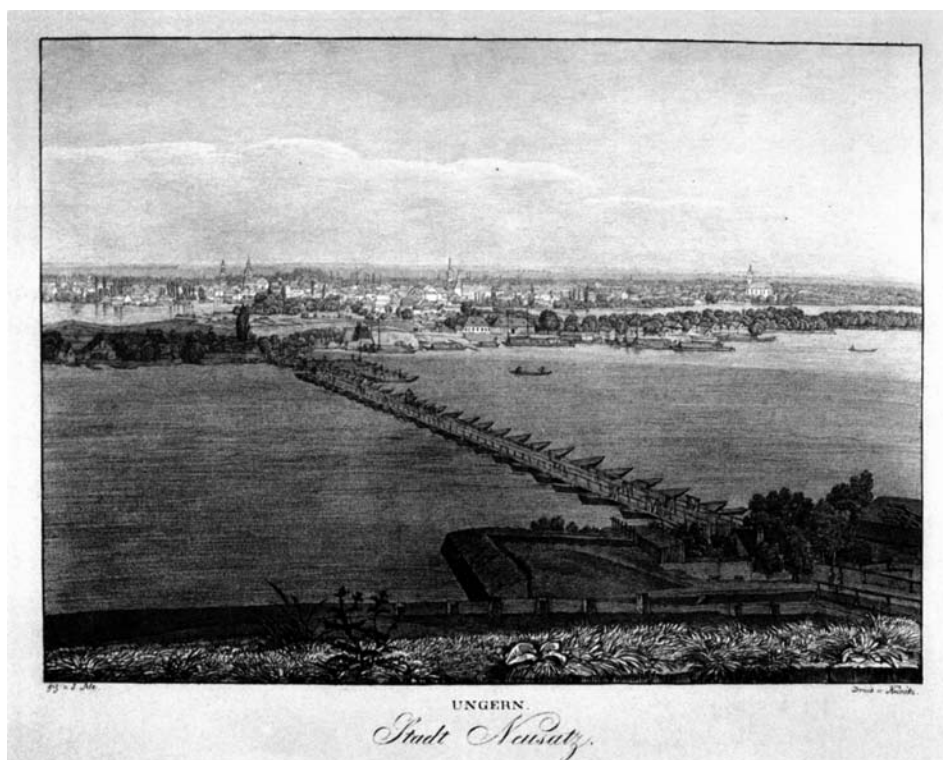
A soknyelvű Duna és soknevű városai

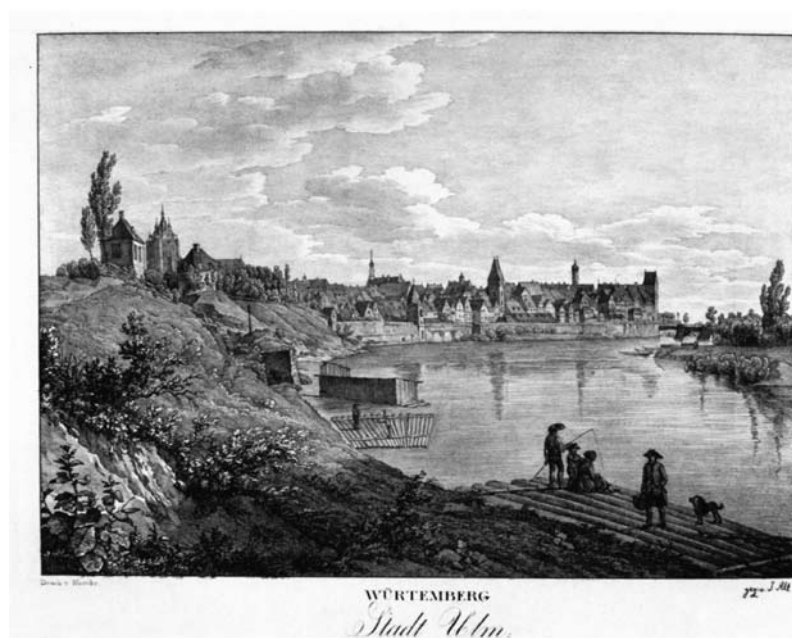
Abból a városból jöttem, amelynek valamikor sok neve volt. „*Nominetur Neoplanta*”, jegyezte fel latinul Mária Terézia az újvidéki polgárok írásos kérvényére, amelyben kérik, hogy a *Pétervárad*i Sáncok nyerjék el a szabad királyi város címet, mivelhogy többé nem egy katonai település, hanem egy szabad kereskedő város polgárai akarnak lenni. És megfogalmazódott a kozmopolita óhaj is: minden nép saját nyelvén nevezze meg a városát. Több mint kétszáz évvel ezelőtt, 1748. február 1-jén, latinul, a néhai kozmopolita nyelven hivatalosan megalapítottak egy Duna-parti várost, amelynek születésénél szabók, földművesek, csizmadiák, vendéglősök, kereskedők, cipészek bábáskodtak. Magától értetődőnek tartották, hogy több neve legyen: szerbül Novi Sad, németül Neusatz és magyarul Újvidék, mivel legfőképpen a szerbek, a németek, a magyarok lakták, de a többiekéről sem szabad megfeledkezni, a zsidókról, a románokról, a szlovákokról, a horvátokról

és az ukránokról, illetve a ruszinokról, a spanyolokról, a hollandokról, az örményekről, a romákról és a bolgárokról. Azt mondják, hogy ha a tengerből elveszünk egy cseppet, a tenger ugyanolyan marad, mint volt, ám a csepp őrzi a tengert. Újvidékkel nem így van. Ha ebből a városból kivesszünk egy cseppet, akkor többé nem ugyanaz a város, ám az a csepp sem lesz soha többé ugyanaz, mint amilyen volt.

Nagy mű előzte meg ezt a napot. A gazdaságtörténetészek szerint Vajdaság akkoriban Európa legnagyobb építőtelepei közé tartozott, de még nagyobb tettek vártak rá. 1793-ban elkezdődött a Duna–Tisza-csatorna építése, melyet 1802-ben adták át a forgalomnak, s mely az addigi dunai hajózási útvonalat 227 kilométerrel rövidítette meg. A csatornát azután is buzgón javították, módosították, ami kifizetődött, mert ezen az úton szállították a pannon gabonát Nyugat-Európába.

Újvidék látképe, Jakob Alt (1789–1872) – Adolf Kunike (1777–1838)

Ulm látképe, Jakob Alt – Adolf Kunike

Amikor gyermekkoromban egy kisvárosban csodálkoztam, hogy miért találkozom francia és flamand hangzású nevekkel, a szüleimtől azt a választ kaptam, hogy ezek a családok Hollandiából érkeztek a nagy csatorna építésében segíteni. Ha német nevekkel találkozva kérdeztem, honnan jöttek ők, akkor azt válaszolták, hogy a Rajna mentéről jöttek a németek, mert ők értettek legjobban a szőlőhöz és a bortermeléshez, s nekik köszönhetően olyan kiválóak az itteni borok. Vagy Bajorországból és Ausztriából, hogy szakmai tudást hozzanak, malmokat működtessenek, s fejlesszék az ipart. És a bolgárok? Ők a kertészet mesterségét hozták. Mindenki hozott valamit, senki sem jött üres kézzel.

Csak arra nem kaptam választ, hogy kerültek ide a spanyolok, ami miatt gyermekként, kamasz lázadóként arra is gondoltam, hogy talán a szüleim se tudják az igazat, ez is a legendák közé tartozik. Csak jóval később, majdnem érett fejjel döbbsentem rá, hogy ha nem lennének igazak a családi történetek, akkor még többet nyomnak a latban, mert azt bizonyítják, hogy a Duna partján élő polgárok hittek abban, hogy volt egy időszak, amikor Európa átadta nekik a tudását, miközben tanult is tőlük.

Európa újra felfedezte Európát. Saját magát. Mert ezt jelképezte a nagy vajdasági építőtelep. Közel 300 esztendővel Amerika felfedezése után Európa tehát kezdte újra felfedezni Európát. Végső ideje volt. Ennek az európai kolumbuszi utazásnak egyik fontos útvonala éppen a Duna. Mert az, hogy az egész Vajdaság, mint mondtam, Európa egyik nagy építőtelepe lett,

két fontos tényezőnek köszönhető: az egyik az észak–déli útvonal, amely összekötötte a Balkánt és Közép-Európát, hogy aztán még északabbra és még délebbre hatoljon. A másik pedig a Keletet és a Nyugatot összekötő Duna, amelyet sokan a világ legnemzetközibb folyójának tartanak, hiszen tíz országon halad át, s hála vízgyűjtő területének, közvetett formában további hét országot behalóz.

A Duna nemzetközi, de mennyire vagyunk nemzetköziek mi, a Duna mente polgárai?

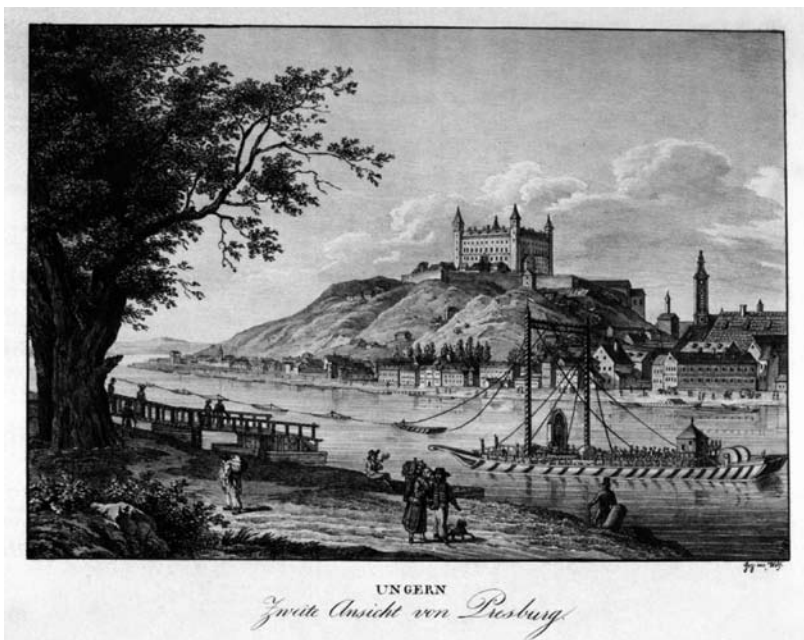
Ha erről gondolkodom, vissza kell érnem ahhoz, amivel kezdtem. Többnevű városomhoz: Novi Sadhoz, Neusatzhoz, Újvidékhez, amelynek legkiválóbb polgárai – a kezdet kezdetén – több nyelvet tudtak.

Ha nem is tudta mindenki kiválóan, de a szomszéd legalább köszönni tudott a szomszéd nyelvén a szomszédnak, s a szomszéd az ő nyelvén köszönt vissza neki.

Ez volt a minimum, amit a Duna mentén egy úriembertől elvártak. Tudtommal a Duna mellett számos ilyen többnevű város létezett, amelynek polgárai anyanyelvükön köszöntötték a szomszédjaikat, és a szomszédok is anyanyelvükön köszöntötték őket. Soha sem tudom elfelejteni Elias Canetti *A megőrzött nyelv* című könyvének azon sorait, amelyben arról is szó van, hogy a bulgáriai Rusze (vagy ahogy ő írta Ruscsuk, vagy ahogy én mondanám régiesen: Oroszcik) polgárai milyen kiválóan ismerték egymás nyelvét. Így építették a dunai Bábel tornyát. Ebből a városból indult európai útjára Canetti, akinek dunai európaiságát még ma is példaszerűnek tartom. Önéletrajzi köteteit olvasva mindig sajnáltam, hogy a Bécsig vezető útján nem állt meg Újvidéken, hiszen ott bizonyára otthon érezte volna magát. S akkor jöttem rá, hogy én sem jártam Ruszében, pedig bizonyára ugyanolyan ismerősként fogadott volna be, mint a többi Duna menti város, ahova sikerült eljutnom. S ismerősként fogadott volna be a bolgár nyelv is, amelynek melódiáját jól ismertem, hiszen gyerekkori barátom egyike egy bolgár kertész fia volt, s gyakran megfordultam családi házukban, ahol a szülei bolgárul beszélgettek. A szláv melódia e szempontból ugyanolyan volt, mint a szerb, de mögötte egy másik világgal találkoztam.

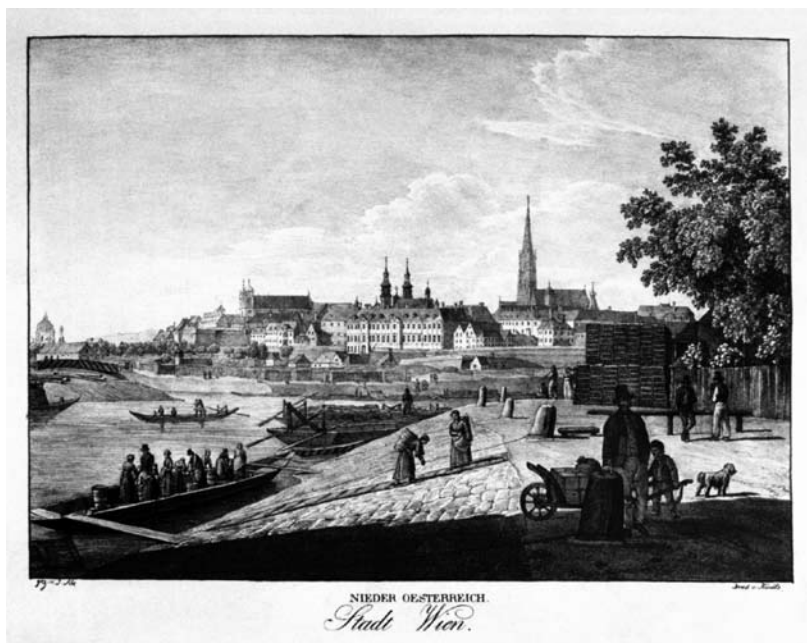
A bibliai történet szerint Isten azzal büntette az eget dőlősen ostromló embereket, hogy bábéli nyelvzavart

teremtett köztük. A büntetés úgy szólt, hogy soha többé ne értsék meg egymást. Szeretném, ha a mi dunai példázatunk másról szólna. Arról, hogy az emberi dölyföt egymás nyelveinek megértésével győzzük le, amire manapság felettébb nagy szükség lenne. Ennek a megértésnek lehetne a kezdete, hogy a Duna menti városok partján egy-egy emlékmű jelezze a soknevű városok neveit, s ennek szelleme hálózza be őket. Hódítsák vissza a városok minden elveszett vagy „elrabolt” nevüket, ezzel bizonyítsák, hogy tisztelik hagyományait és legfőképpen a folyót, amely átöleli őket, s amelynek születésüket, felvirágzásukat köszönhetik – a Dunát. Követeljük vissza a nemzetállamoktól, ami az övék volt; a Duna egyébként is ősi, mint a nemzetállamok. Ha nem tudunk is versenyezni a világ legnemzetközibb folyójával, legalább ezzel tegyünk tanúságot arról, hogy méltók vagyunk hozzá. És azzal is, hogy naponta emlékezünk egymásra, vagyis hogy a Duna menti városok

Pozsony látképe, Jakob Alt – Adolf Kunike

loknak a mobiltelefon vagy a komputer. A szüleim nagy kincsnek tartották, és nem szerették, ha egyedül babrálok vele, ha nincsenek itthon. Én azonban, amint kitették a lábukat a házból, a rádió mellé ültem, és csavargattam a keresógombot, így fedeztem fel a különböző nyelveken sugárzott vízállásjelentéseket. A magyart természetesen megértettem. A Duna apad vagy árad Ulmnál, Regensburgnál, Linznél, Bécsnél, Pozsonynál, Komáromnál, Győrnél, Esztergomnál, Budapestnél, Paksnál, Bajánál, Mohácsnál, Vukovárnál, Apatinnál, Palánkánál, Újvidéknél, Belgrádnál, Szmederevónál (avagy Szendrőnél), Orsovánál, Brailánál, Vidinnél, Ruszénál. Szerbül is értettem, több várost másképpen neveztek, de a sorrendet már ismertem, s könnyen behelyettesítettem. A keresógombbal tovább kalandoztam, és újabbnál újabb nyelveket fedeztem fel. Ha nem is értettem minden egyes város német, szlovák, román vagy bolgár nevét, a sorrendből kikövetkeztettem, melyikről van szó. S hallgattam németül, szlovácul, románul, bolgáruul, hogy árad-e vagy apad a Duna Ulmnál, Regensburgnál s így tovább. Megtanultam a nyelvi terek játékát, s csak később jöttem rá, hogy ez bevezetés volt a modern európai filozófia egyik áramlatába.

Bécs látképe, Jakob Alt – Adolf Kunike

tereibe írják be egymás neveit. Olyan ez, mint ha autogramot osztogatnának egymásnak.

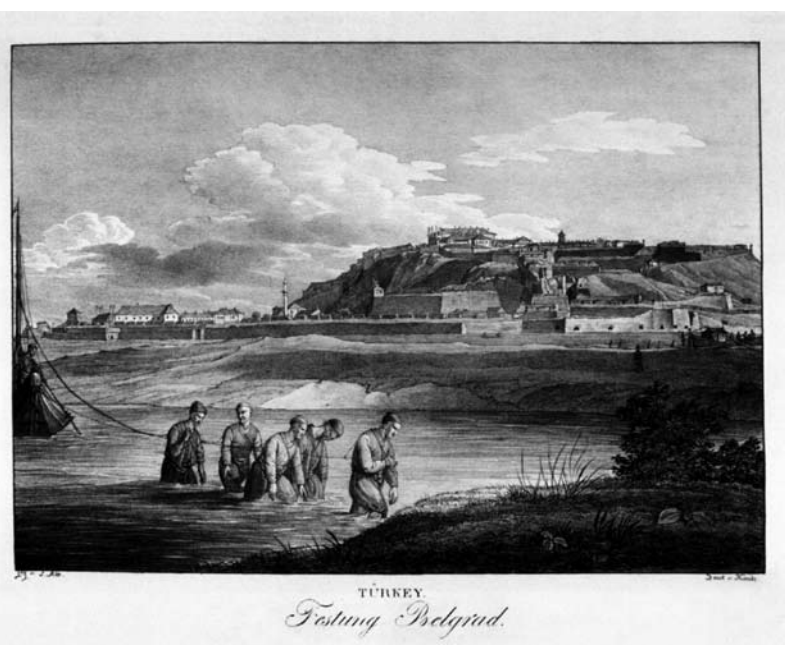
Gyerekkoromban az ötvenes évek legnagyobb élménye a rádió volt. Lehet, hogy nagyobb, mint a mai fiata-

Pest látképe, George Edwards Hering (1805–1879) – James B. Pyne (1800–1870)

A nevek annyira összekeveredtek a fejemben, hogy el tudnám képzelni, hogy – külön-külön – minden városban újra meg újra találkoznak. Miért ne lenne Ulmban Pozsonyi utca? Regensburg miért ne büszkélkedjen egy Mohács térrel? Esetleg egy Vidin utcával? Apatin büszke lehetne egy Ulm térre és Esztergom sétányra. Jó lenne sétálni Pozsonyban az Újvidék utcán, Belgrádban pedig megpihenni a Regensburg parkban. Vukovárnak díszére válhatna a Rusze rakpart. Baja tér Orsován? Miért ne? Smederevo utca Pakson? Miért ne? A városnevek hoznák magukkal a kultúrát, a Duna-parti városok jeles művé-

A belgrádi vár, Jakob Alt – Adolf Kunike

szeinek, íróinak a nevét is. Most is léteznek ilyen utcák és terek, s úgy nézek rájuk, mint a rokonokra. Miért ne követnénk sokkal buzgóbban ezt a példát? Miért ne lennének a városok büszkék arra, hogy kiterjedt dunai rokonságuk van?

Mindezt azért, hogy tudomást vegyünk egymásról akkor is, amikor a gyerekeinkkel sétálunk az utcán, vagy a barátainkkal kimegyünk valamelyik városi tér kávéházának teraszára, hogy elfogyasszunk egy szerény kapucsínót, s akkor is, ha könyvet veszünk a kezünkbe. Miért ne fognának össze az említett Duna menti városok, hogy létrehozzanak egy vagy több, talán Elias Canettiről elnevezett díjat, amelyben azokat az alkotó egyéniségeket jutalmaznák, akik műveikkel kifejezik a Duna mente sokszínűségét, erőnyeit, fájdalmait és drámáját.

És még valamit. A Duna nyelvét csak akkor érthetjük meg, ha ismerjük egymás nyelvét is. Attól félek, hogy a soknyelvű Duna menti városok nyelvileg elszegényednek. A Duna pedig nem egy, hanem sok nyelven beszél. Túrte szeszélyeinket, elviselte szenvedélyeinket, túlélte a bűneinket és gonoszságainkat. Súlyosan megbántottuk közös hazánkat, a Dunát, amikor tömegsírokat teremtettünk a medrében, vagy pedig határaink szerint reteszteltük volna el. Mindezt eltúrte. Hozzájárult sikereinkhez és érdemeinkhez. Egyszóval: értett bennünket. Csak az a kérdés, hogy mi értjük-e őt. Ehhez nem elég saját nemzetállamunk perspektívájából szemlélni, hogyan hömpölyög előttünk. Ismernünk kell nyelvét, amely sok nyelvből tevődik össze. Ismernünk kéne egymás nyelvét. Talán helyrehoznánk valamit, ha a városok megnyitnák a kapukat a dunai nyelvek iskolája előtt, hol az egyik, hol a másik, hogy hosszabb vagy rövidebb időre befogadja a fiatalokat, akik németül, románul, szerbül, szlovákul, ruszinul, ukránul, bolgárul, horvátul, vagyis bármelyik Duna menti nép nyelvén tanulni akarnak.

Duna-parti nyelvi szeminárium és kolokvium? Miért ne?

Lehet, hogy kezdetben csak annyit kell el-sajátítaniuk, hogy köszönni tudjanak a szomszédoknak. Mint a nagyapáik. Minden városunk gazdagabb lenne. Vagy pontosabban: csak akkor lenne igazi Duna-parti város. ■